

Na početku 64. retka *Svjedočanstva* čitatelj nalazi ovu izjavu: „I premda ga je Pilat, na nagovor prvaka našega naroda, osudio na smrt na križu...” Schmidt pokazuje da je izjava napisana u prvom licu množine „prvaka našega naroda“ (τῶν πρώτων ἀνδρῶν παρ’ ἡμῶν) vrlo karakteristična za Flavija. Nadalje, Schmidt vješto pokazuje kako je Josip, kao pripadnik svećeničke jeruzalemske obitelji te farizej, bio dobro povezan s vodećim ljudima u Jeruzalemu. Naime, osobni odnosi s velikim svećenicima, herodijancima i vodećim obiteljima, koje Flavije na drugim mjestima opisuje, čine sasvim mogućim da je Josip Flavije osobno poznao pojedince koji su u mladosti bili prisutni na Isusovu suđenju. Schmidt oblikuje fascinantnu sliku judaizma i kršćanstva prvoga stoljeća u kojoj Josip Flavije izrađa kao povjesničar koji je vrlo vjerojatno imao pristup povlaštenim informacijama o Isusovu suđenju, raspeću te počecima kršćanskog pokreta.

Pokušao sam istaknuti najvažnije točke Schmidtova argumenta, no one ni izdaleka ne obuhvaćaju punu širinu i dubinu materijala kojim se knjiga bavi. Stoga srdačno potičem čitatelja da djelo sam prouči.⁴

Schmidtova knjiga nije samo uvjerljiv dokaz autentičnosti *Testimonium Flavianum*, nego i značajan doprinos studijama o povijesnom Isusu i našem razumijevanju povijesnih događaja vezanih uz uhićenje, suđenje i pogubljenje Isusa iz Nazareta, kao i svjedočanstava ranih kršćana o njegovu uskrsnuću. Toplo je preporučujem svima koji se bave počecima kršćanstva i judaizmom drugoga Hrama.

Gregory S. Thellman

John H. Walton

Izgubljeni svijet Postanka jedan: Drevna kozmologija i rasprava o podrijetlu

Zagreb: Biblijski institut; Osijek: Evandeosko teološko veleučilište, 2025., str. 219

Knjiga *Izgubljeni svijet Postanka jedan* američkog znanstvenika Johna H. Waltona ubraja se među najutjecajnije suvremene evandeoske publikacije koje nude novo tumačenje biblijskog izvještaja o stvaranju u kontekstu kulturnih i intelektualnih obrazaca drevnoga Bliskog istoka. Autor, profesor Staroga zavjeta na Wheaton Collegeu, polazi od temeljne hermeneutičke postavke prema kojoj brojni suvremeni prijepori između teološke i znanstvene perspektive ne proizlaze iz samoga biblijskog teksta, nego iz anakronističkih interpretacija koje drevni narativ promatraju kroz pojmovni aparat modernih znanstvenih disciplina. Knjiga je ponajprije namijenjena kršćanskoj akademskoj i crkvenoj zajednici te nastoji ponuditi egze-

4 Što ne bi trebalo biti teško jer je darežljiv donator omogućio besplatno preuzimanje PDF-a knjige na <https://josephusandjesus.com>.

getska-teološki okvir koji ostaje ukorijenjen u izvornome povijesnom i književnom kontekstu Knjige Postanka. Pritom čuva temeljnu teološku poruku izvještaja o stvaranju, ali i otvara prostor za dijalog sa suvremenim znanstvenim spoznajama.

S metodološkog stajališta Walton primjenjuje integrirani pristup koji uključuje detaljnu egzegetsku analizu hebrejskoga biblijskog teksta, komparativno istraživanje drevnih bliskoistočnih izvora – mezopotamske, egipatske i kanaanske književne tradicije – te sustavnu teološku analizu. Komparativni pristup produbljuje razumijevanje misaonog konteksta biblijskog teksta, ali nosi i hermeneutički rizik kada analogije iz drugih kultura nadomještaju nejasne ili implicitne elemente u Postanku. Waltonova hermeneutika dosljedno polazi od pretpostavke da se značenje biblijskog teksta mora tumačiti unutar svijeta njegovih izvornih primatelja, a ne kroz kategorije koje su nastale u okviru moderne znanstvene paradigme, koje su drevnim autorima bile nepoznate (str. 11–15).

Autor sustavno razvija reinterpretaciju knjige Postanka 1,1–2,3, dovodeći u pitanje duboko ukorijenjenu pretpostavku, prisutnu u mnogim kršćanskim tekstima, prema kojoj izvještaj o stvaranju ponajprije predstavlja narativ o materijalnom podrijetlu kozmosa. Pritom ne osporava Božju stvaralačku suverenost, nego naglašava da tekst Postanka 1 nije napisan kao izvještaj o materijalnim procesima nastanka svijeta. Argumentacija knjige strukturirana je kroz osamnaest tematski povezanih teza, koje čitatelja postupno vode prema središnjoj hermeneutičkoj tvrdnji o funkcionalnoj naravi biblijskog izvještaja o stvaranju. Svako je poglavlje jasno koncipirano i tematski usmjereno: uvodi problem, razvija teološki i hermeneutički okvir, povezuje argumente s praktičnim implikacijama te ih ilustrira analogijama sa suvremenim pitanjima. Jedina moguća potencijalna slabost je to što takva sustavna podjela ponekad može djelovati formalno i repetitivno čitatelju koji traži kraću, sintetiziraniju argumentaciju.

U prvoj skupini teza (1–6) Walton iznosi središnju tvrdnju djela: Postanak 1,1–2,3 ne predstavlja primarno narativ o materijalnom podrijetlu svijeta, već teološki tekst usmjeren na inauguraciju funkcionalnog poretka stvarnosti. Pritom ističe da se u suvremenom diskursu egzistencija povezuje s materijalnošću, osjetilnom percepcijom i analizom njezinih fizikalnih obilježja. Drevni Bliski istok, međutim, polazio je od drukčijega konceptualnog okvira, u kojemu je postojanje bilo određeno prije svega funkcijom, a ne materijalnim sastavom, tako da „nešto postoji ne zbog svojih materijalnih svojstava, već zbog svoje uloge u uređenom sustavu“ (str. 30). Navedeni koncept autor označava terminom „funkcionalne ontologije“, prema kojoj realnost poprima smisao tek dodjelom svrhe i uloge unutar kozmosa (str. 40). U tom kontekstu sedmodnevni izvještaj o stvaranju ne opisuje kronologiju nastanka materije, jer početno stanje u Postanku 1,2 ne označava nedostatak materije, nego manjak funkcionalnosti. Riječ je o procesu u kojemu Bog pojedinim sastavnicama stvorenoga poretka dodjeljuje njihove funkcije. Prva tri dana uspostavljaju temeljne funkcije: svjetlost regulira vrijeme, a nebeska tijela

određuju godišnja razdoblja i blagdane. Od četvrtoga do šestog dana funkcije se dodjeljuju biljkama i životinjama, a čovjek preuzima odgovornost upravljanja stvorenjem. Prema tome, stvaranje svjetlosti u Postanku 1,3-5 ne odnosi se na pojavu fizičke energije, nego na uspostavu vremenskih kategorija dana i noći, koje omogućuju uređenost životnog ritma (str. 63–65). Walton zaključuje da Postanak 1 slijedi misaoni obrazac prisutan u drugim drevnim bliskoistočnim tekstovima, u kojima se početak stvarnosti definira uspostavom svrhe i reda (funkcionalna ontologija), a ne materijalnim početkom (materijalna ontologija).

U razradi ove teze središnje mjesto zauzima Waltonova analiza hebrejskoga glagola *bārā'*. Autor pokazuje da se taj glagol u starozavjetnom korpusu ne koristi kao tehnički izraz za proizvodnju materije. Umjesto toga, on označava Božje suvereno djelovanje kojim se uspostavlja nova stvarnost unutar uređenog sustava odnosa i svrhe (str. 43–45). Njegovo tumačenje dovodi u pitanje uvriježenu identifikaciju pojma *bārā'* s modernim konceptom stvaranja *ex nihilo*. Navedeni hermeneutički zaključak ostaje u skladu s vjerom u Boga kao konačni izvor svega postojećega (str. 51). Time se uspostavlja jasna razlika između izvornoga horizonta biblijskoga teksta od kasnije teološke percepcije. Walton pokazuje da je moguće očuvati ontološku tvrdnju o Božjoj stvaralačkoj moći bez nametanja modernih kategorija samome tekstu Postanka.

Walton zatim prelazi na drugu skupinu teza (7–9), koje obuhvaćaju jedan od najoriginalnijih i teološki najutjecajnijih elemenata njegove interpretacije: svijet kao Božji hram. Strukturu sedam dana stvaranja uspoređuje s obrascima inauguracije hrama u mezopotamskim tekstovima, gdje božanstvo nakon posvećenja ulazi u hram kako bi ondje „počivalo“ i vladalo (str. 83–89). Kako Walton ističe: „Kada božanstvo počiva u hramu, to znači da preuzima zapovjedništvo, da se uspinje na svoje prijestolje i preuzima svoju odgovarajuću ulogu“ (str. 86). Drugim riječima, sedmi dan označava krunu stvaranja, a ne njegov završetak, jer Bog ne napušta svijet, nego ga nastanjuje kao Kralj.

Iz navedenoga proizlazi središnja teološka tvrdnja knjige. Postanak 1 prije svega svjedočio Božjoj suverenosti i njegovoj trajnoj prisutnosti u stvorenome svijetu. Kako autor sažima: „Najbitnija istina izvještaja o stvaranju jest da je ovaj svijet mjesto Božje prisutnosti“ (str. 98). Shvaćanje svijeta kao kozmičkoga hrama stoga je duboko teocentrično. Premda su dodijeljene funkcije usmjerene prema ljudskim potrebama i opstanku stvorenoga poretka, konačni temelj njihova značenja nalazi se u Božjoj vladavini.

Autor nadalje predlaže razumijevanje čovjeka kao svećenika unutar kozmičkoga hrama, čime ljudsko djelovanje poprima liturgijsku dimenziju, pa rad, odnosi i svakodnevne aktivnosti postaju oblik odgovorne službe pred Bogom. Walton pojam „slike Božje“ tumači primarno funkcionalno, ističući da je „ljudima povjerena božanska uloga (funkcija) u svijetu u koji ih je on postavio“ (str. 79). Ljudsko biće ne promatra se samo kao biološka stvarnost nego kao suodgovoran

sudionik u održavanju reda unutar stvorenoga poretka. Antropologija Postanka stoga poprima izraženu etičku i teleološku dimenziju.

U trećoj skupini teza (10–13) Walton se izravno bavi odnosom između biblijskog teksta i prirodnih znanosti te ukazuje na jasnu epistemološku razliku između znanstvenoga i teološkog diskursa. Polazeći od funkcionalne naravi biblijskog izvještaja, naglašava da Postanak ne govori o materijalnim mehanizmima nastanka svijeta. Kako navodi, „on ne nudi jasne informacije kako je materijalni svijet nastao“ (str. 184). Kao ilustraciju autor navodi opis nebeskih tijela u Postanku 1,14–18. Sunce i Mjesec ondje nisu prikazani kao astronomski objekti. Oni su predstavljeni kao „svjetila“ čija je primarna funkcija regulacija vremena, odnosno izmjene dana i noći, kao i blagdansoga ritma. Autor zaključuje da se sukob između vjere i znanosti pojavljuje tek onda kada se Postanak 1 pogrešno čita kao znanstveni izvještaj. Znanost istražuje mehanizme, a teologija promišlja pitanja svrhe i smisla; stoga njihove razine objašnjenja nisu nužno u sukobu.

Autor se osvrće i na neodarvinističku teoriju evolucije. Ističe da biološki procesi poput mutacije, prirodne selekcije i genetskog nasljeđivanja nužno ne isključuju vjeru u Stvoritelja. Prema njegovu tumačenju, Postanak 1 opisuje funkcionalni značaj života unutar Božjega poretka. Prirodne znanosti, s druge strane, usmjerene su na istraživanje materijalnih procesa i mehanizama te se pri tome služe empirijskim i eksperimentalnim metodama. Stoga evolucijska teorija može ponuditi objašnjenje načina na koji se život razvijao, ali ne može odgovoriti na pitanje zašto život postoji.

Walton otvara mogućnost za konstruktivan dijalog između vjere i znanosti, bez pokušaja prisilnog usklađivanja biblijskog teksta s pojedinim znanstvenim teorijama. Prednost ovakva pristupa jest u tome što potiče čitatelje na ozbiljno razmatranje povijesnoga i kulturnoga konteksta biblijskog teksta. Istodobno usmjerava pozornost na pitanja koja je izvorni autor nastojao razjasniti te premješta interpretacijsko težište s rasprave o mehanizmima nastanka svijeta na temeljno teološko pitanje Božje namjere i uređenja stvorenog poretka.

U završnoj cjelini knjige (teze 14–17) naglasak je na Bogu kao Stvoritelju i trajnom Održavatelju stvorenoga poretka. Bog nije prikazan samo kao začetnik stvarateljskog procesa, već kao onaj koji „neprestano održava funkcije iz trenutka u trenutak“ (str. 139). Time se teološki fokus pomiče s jednokratnog čina stvaranja prema dinamičnom razumijevanju Božje stalne prisutnosti i djelovanja u svijetu. Njegov pristup omogućuje konstruktivniji odnos između teologije i znanosti te dobiva i jasnu apologetsku vrijednost, osobito u crkvenom i obrazovnom okruženju.

U akademskom kontekstu Waltonov pristup nudi značajne hermeneutičke prednosti. Potiče sustavno uvažavanje povijesnoga i kulturnoga konteksta Svetog pisma te jasno razlikuje izvornu poruku teksta od suvremenih znanstvenih pitanja, što omogućuje plodonosan dijalog između biblijske teologije i prirodnih znanosti.

Walton posebno naglašava da Postanak 1 ne nastoji odgovoriti na pitanje materijalnih procesa nastanka svijeta te stoga ne mora nužno biti u koliziji s modernim znanstvenim teorijama. Njegova teza implicira i specifičan odnos prema znanosti. Postanak 1 nije napisan kao znanstveni izvještaj, nego kao teološki tekst koji usmjerava percepciju prema Božjoj svrsi i redu u svijetu. Time ukazuje na nužnost čitanja Biblije unutar vlastite teološke dimenzije, bez da se koristiti za osporavanje znanstvenih spoznaja.

Zaključna teza knjige odnosi se na javno znanstveno obrazovanje i mogući konflikt s Postankom, koji proizlazi iz „metafizičkog pitanja svrhe (teleologije)“ (str. 171). Autor dosljedno pokazuje da obrazovni sustavi nisu osposobljeni za poučavanje o svrsi i teološkom značenju stvaranja, jer takva pitanja izlaze izvan metodološkog dosega empirijske znanosti, utemeljene na materijalnoj ontologiji i metodološkom naturalizmu. Iz tog razloga zagovara prihvaćanje „teleološke neutralnosti u nastavnim procesima namijenjenima poučavanju empirijske znanosti“ (str. 178), čime podupire odvajanje javnog obrazovanja od metafizičkih interpretacija stvarnosti. Prema njegovu shvaćanju, prirodoslovno obrazovanje treba zadržati teleološku neutralnost, pri čemu ni religijska ni skeptička stajališta ne bi smjela određivati poučavanje o svrhovitosti prirode. Metafizičke teme, naprotiv, pripadaju području specijaliziranih disciplina i zahtijevaju kompetentno stručno vodstvo. Istodobno, biblijsku teologiju valja razumjeti kao funkcionalnu kozmologiju, a ne kao znanstveni model materijalnog podrijetla namijenjen primjeni u školskome obrazovanju. Pastoralne implikacije ove teze očituju se u pozivu Crkvi da iznova promisli svoju ulogu u javnom dijalogu između znanosti i vjere.

Posebnu vrijednost knjige čine dodaci, osobito odjeljak s često postavljanim pitanjima (str. 191–195), u kojem autor obrađuje teme poput evolucije, povijesnosti Adama, starosti Zemlje i autoriteta Svetoga pisma. Time se potvrđuje praktična i obrazovna relevantnost knjige, s obzirom na autorovo povezivanje teorijskih postavki s konkretnim pastoralnim i odgojno-obrazovnim izazovima. Jednako tako, opsežne bilješke i kazalo čine knjigu korisnim istraživačkim resursom za studente teologije, nastavnike i pastore, omogućujući sustavno produblivanje tema koje Walton razmatra.

Iako metodološki originalan, Waltonov se pristup suočava s kritikama, primjerice zbog oštrog razdvajanja funkcionalnog i materijalnog tumačenja te mogućega prevelikog oslanjanja na tekstualne usporedbe s drevnim Bliskim istokom. Walton na to odgovara tvrdnjom da je fokus Postanka 1 na uspostavi funkcija, a da komparativna analiza služi razumijevanju izvornoga konteksta. Ipak, čak i kritičari priznaju da je Waltonova knjiga metodološki disciplinirana i hermeneutički poticajna. Njegovo djelo ostaje važan doprinos kritici anakronističkih interpretacija, ali ne kao isključivi model tumačenja niti kao zamjena za tradicionalni kršćanski pogled na stvaranje. Iz osobnog iskustva čitanja *Izgubljenog svijeta Postanka jedan* smatram da knjiga nadilazi okvire običnoga egzegetskog tumačenja. Djelo snažno

potiče na produbljeno razumijevanje Božje prisutnosti, ljudske odgovornosti i teološke dubine biblijskog teksta. Smatram ga vrijednim doprinosom koji obožuje i akademsku zajednicu i crkveni život, podsjećajući nas na temeljnu istinu da je svijet Božji hram, a čovjek pozvan biti aktivnim sudionikom njegova svetog poretka. Knjigu preporučujem svima koji žele dublje razumjeti Knjigu Postanka, promišljati o Božjoj prisutnosti u svijetu i odgovorno pristupati pastoralnim i duhovnim pitanjima suvremenog života.

Monika Bajić

John D. Meade i Peter J. Gurry

Pisari i Pismo: čudesna priča o tome kako smo dobili Bibliju

Karlovac: Radosna vijest, 2025., str. 290

Autori ove knjige ubrajaju se među vodeće suvremene istraživače povijesti biblijskog teksta i tekstualne kritike. Njihov akademski rad obilježen je nastojanjem da se složena pitanja nastanka i prijenosa Svetoga pisma predstave na znanstveno utemeljen, ali pastoralno i crkveno primjenjiv način. Knjiga *Pisari i Pismo: čudesna priča o tome kako smo dobili Bibliju* nastaje u kontekstu pojačanog interesa, ali i zbunjenosti šire javnosti oko pitanja pouzdanosti biblijskog teksta.

Ozračje u kojem je knjiga pisana obilježeno je dvostrukim izazovom: s jedne strane, rastućim skepticizmom prema tradicionalnim tvrdnjama o Bibliji, a s druge strane, pojednostavljenim apologetskim odgovorima koji zanemaruju povijesnu složenost tekstualnog prijenosa. Autori svjesno izbjegavaju oba ekstrema. Riječ je o teološkoj knjizi popularno-znanstvenog karaktera, čvrsto utemeljenoj u suvremenim istraživanjima, ali namijenjenoj širokom krugu čitatelja: studentima teologije, pastorima i obrazovanim vjernicima. Temeljna teza knjige glasi da je povijesni proces prepisivanja i očuvanja biblijskih tekstova, premda obilježen ljudskim djelovanjem i varijantama, u konačnici čvrsto svjedočanstvo Božje vjernosti i pouzdanosti Pisma.

Autori cijelu knjigu koncipiraju oko triju temeljnih pitanja koja oblikuju suvremeno razumijevanje Biblije: *kakav je tekst koji imamo, zašto baš te knjige čine kanon i kako je Biblija prevedena*. Ta trodijelna struktura omogućuje jasnu progresiju od povijesno-filoloških pitanja prema teološkim i pastoralnim implikacijama.

I. Tekst: nastanak i prijenos biblijskih rukopisa

Prvi i najopsežniji dio knjige posvećen je biblijskom tekstu i njegovu povijesnom prijenosu. U početnim poglavljima autori obrađuju ulogu pisara, njihovo obra-